

Conrad Svendsens beskrivelse av norsk tegnspråk

Arnfinn Muruvik Vonen
OsloMet – storbyuniversitetet

Abstract

This text presents an introductory investigation of Conrad Svendsen's analysis of Norwegian Sign Language, as it appears in a set of handwritten notes that have been preserved after him, supposedly from around 1910. The notes are significant for the history of the field since little material has been preserved about Norwegian Sign Language before the late 20th century. Svendsen was an important personality, at first in Christiania's [Oslo's] community for the education of deaf children, then in the Church's services for the deaf community, and finally in the establishment of a "home for the deaf". Since Svendsen's own sign language political views have paradoxical features, it is interesting to find out to what extent he really had an understanding of what sign language is. The introductory investigation concludes that Svendsen had a good understanding of many aspects of Norwegian Sign Language and was able to articulate well his pedagogical presentation of the material. However, he seems to assume that the sign language is less conventionalized than we have a reason today to believe that it may have been in his day. And to be able to assess how autonomous his understanding was, a closer investigation is needed of how he may have been influenced by earlier authors, not least authors writing in German.

Keywords: Norwegian Sign Language, history of sign language linguistics, Conrad Svendsen, language documentation

1. Innledning

De fleste språk i verden har et beskjedent antall språkbrukere, og de har i liten grad blitt dokumentert gjennom forskning. Norsk tegnspråk har lenge vært et slikt språk. Språket ble sannsynligvis til i forbindelse med opprettelsen av et undervisningstilbud for døve barn i Trondheim på begynnelsen av 1800-tallet og har en ubrutt historie fram til i dag. Men dokumentasjonen av språket har vært mangelfull helt fram til nå.

Denne teksten presenterer en innledende undersøkelse av Conrad Svendsens analyse av norsk tegnspråk. Materialet er et sett med håndskrevne forelesningsnotater. Svendsens analyse blir gjennomgått med to overordnede spørsmål for øyet: Hvordan ble norsk tegnspråk framstilt i faglige sammenhenger tidlig på 1900-tallet? Og hva slags holdning hadde Svendsen til tegnspråk?

2. Conrad Svendsen og norsk tegnspråk

Conrad Svendsen (1862–1943) er en markant og viktig skikkelse i døves historie i Norge. Han var selv hørende, født i Bergen og oppvokst der og i Ålesund, og han kom som ung mann til Kristiania for å studere teologi. Mens han ennå studerte, arbeidet han som lærer ved de to døveskolene som eksisterte i Kristiania på den tiden, først ved Christiania Døvstumme-Institut fra 1883 til 1886 og deretter ved Fru Rosings Taleskole for Døvstumme fra 1886. På slutten av 1880-tallet fikk han anledning til å foreta en større studiereise til ulike døveskoler på kontinentet. Etter ønske fra De Døves Forening (i dag Oslo Døveforening) ble han i 1893 ordinert til Norges første prest for døve, selv om han ennå ikke hadde fullført teologistudiet. I 1895 ble ansvarsområdet hans utvidet fra Kristiania til hele Norge. I 1898 grunnla han Hjemmet for Døve, som i dag lever videre under navnet Stiftelsen Signo og «gir tegnspråklige tilbud til døve, hørselshemmede og døvblinde på vegne av det offentlige» (Signo, u.å.). Stiftelsen består av en rekke virksomheter rundt om i Norge, hvorav den eldste, på Nordstrand i Oslo, bærer navnet Signo Conrad Svendsen senter (CSS). Det skulle framgå av det ovenstående (hentet fra Sander 2021, Lid 2018 og Vonen og Schröder 2018) at Svendsen var en sentral ressursperson og institusjonsbygger i landets miljø av tegn-

© 2022 Arnfinn Muruvik Vonen. *Nordlyd* 46.1: 273–284, *Morfologi, målstrev og maskinar: Trond Trosterud fyller | täyttää | deavdá | turns' 60!*, redigert av Lene Antonsen, Sjur Nørstebø Moshagen og Øystein A. Vangsnes. Publisert ved UiT Norges arktiske universitet. <http://septentrio.uit.no/index.php/nordlyd> <https://10.7557/12.6392>

This work is licensed under a [Creative Commons "Attribution-NonCommercial 4.0 International"](https://creativecommons.org/licenses/by-nc/4.0/) license.



språkbrukere. Ut fra hans posisjon er det interessant at hans forhold til tegnspråk, som vi skal se, framstår som tvetydig.

Her trengs litt bakgrunn for lesere uten kjennskap til norske døves og norsk tegnspråks historie: Norsk tegnspråk er et av Norges eldste og største minoritetsspråk, med en historie som kan følges tilbake til Trondheim rundt 1815, men samfunnets anerkjennelse av språket lot vente lenge på seg. Utover på 1800-tallet og gjennom det meste av 1900-tallet var, i Norge som i mange andre land, det såkalte oralistiske synet dominerende i døveskolene. Dette gikk ut på at undervisningsspråket for døve burde være (norsk) talespråk. Først fra 1980-tallet, støttet av moderne lingvistisk forskning, ble språkpolitikken endret og tegnspråk fikk igjen innpass i klasserommene. Lesere som ønsker å lære mer om norsk tegnspråk, henvises til Halvorsen (2020) og Vonen (2020).

Svendsen var i sine unge år lærer i skoler som var tuftet på oralismens prinsipper om å unngå bruk av tegnspråk i opplæringen. Da han valgte å gå over til Rosings taleskole i 1886, var det endatil fordi han mente at undervisningen der «i sterkere grad var basert på *talemetoden*, som han på den tiden hadde mest tro på» (Sander 1994, s. 14). Det er en slående forskjell mellom dette og hans senere virksomhet i både Døvekirken (fra 1894) og Hjemmet for Døve (fra 1898). Disse ble hans viktigste arenaer, og de framstår på Svendsens tid som vennlig innstilt overfor tegnspråklig kommunikasjon, iallfall i sammenligning med skolene som hadde vært hans tidligere arbeidsplasser: «I kontrast til sin oralistiske bakgrunn står Conrad Svendsen som en bauta i en tid da døveundervisningen ville gjøre døve orale uten tegnspråk.» (Vonen og Schröder 2018, s. 149) Og allerede mens han arbeidet ved døveskolene, fikk han privatundervisning i tegnspråk av sin døve lærerkollega ved Christiania Døvstumme-Institut, Erik Strangestad (Vonen og Schröder 2018, s. 146).

På denne bakgrunn er det interessant å sette seg inn i hva Svendsen selv tenkte om tegnspråk. I tillegg kommer at det rett og slett finnes svært få forsøk på språkvitenskapelige analyser av norsk tegnspråk før 1980-tallet. Et hederlig og lærerikt unntak er Sigvald Skavlan's grundige gjennomgang av språket fra 1875, som er gjenoptrykt og gjort tilgjengelig på Internett på 2000-tallet (Skavlan 2002 [1875]).

I arkivet til Oslo Døveforening har det ligget en bunke med håndskrevne papirer etter Svendsen. Papirene ble forært til Svendsens oldebarn Marit Vogt-Svendsen, da hun som den første i Norge disputerte til doktorgraden på en avhandling om norsk tegnspråk i 1991 (Vogt-Svendsen 1990). Vogt-Svendsen har vært så vennlig å la meg få tilgang til papirene.

Selv om notatene, så vidt jeg kjenner til, ikke tidligere er analysert grundig, er de omtalt flere steder. Schröder (1993, s. 2) skriver: «Vi har etter Svendsen funnet notater til forelesninger for døvelærerne om tegnspråk, der han bl.a. hevdet at tegnspråk virkelig har syntaks (setnings-oppbygning). Notatene tyder på at han forsto hva tegnspråk var for noe.» I Vonen og Schröder (2018, s. 148) anslås notatene til å være fra cirka 1910.

3. Materiale og metode

Materialet består av en perm med plastlommer, og i plastlommene er det til sammen 26 beskrevne linjeark, de fleste på ca. 17 x 12 cm. De fleste arkene er beskrevet bare på én side. Noen av tekstene er skrevet med blyant, andre med penn. Håndskriften er vanskelig å lese for et øye fra 2000-tallet. Noen av de blyantskrevne tekstene bærer preg av å være kladder, med utstrykninger og tillegg mellom linjene. Disse tekstene er også jevnt over vanskeligere å tyde enn de tekstene som er skrevet med penn og virker ferdigere. Det er imidlertid ikke et skarpt skille mellom «kladder» og «ferdige tekster».

Rettskrivningen er nokså konsekvent, med små forbokstaver og uten dobbeltkonsonant sist i ord. Ordene er stort sett stavet på dansk måte, men en rekke norske trekk finnes, f.eks. *som* og ikke *der* som relativsetningsinnleder, *bli/blir* i stedet for *blive/bliver*, som oftest *skj-* og *gj-* i stedet for *sk-* og *g-* i ord som *forskjellig* og *gjøre*, men f.eks. *ske* (både verbet og substantivet). I alle de tekstene som blir gjennomgått nedenfor, bruker Svendsen *aa* og ikke *å*.

Flere av tekstene går over flere ark, og da har Svendsen sidenummerert dem øverst til høyre på arket. Flere av dem er også utstyrt med overskrifter, som også av og til er gjentatt (i forkortet form) ved siden av sidetallet. Riktignok er det tre av tekstene som har samme overskrift («Tegnsproget»). Med sidenummerer-

ingen og overskriftene er det relativt lett å sortere arkene i følgende tekster, her ordnet etter den rekkefølgen de står i i permen:

1. *Tegnsproget* (penn; 4 sider, hvorav den siste er bare på fire linjer)
2. *Tegnenes rækkefølge (syntax)* (penn; 3 sider)
3. *Tegnsproget* (penn; 1 side)
4. *Symbolske tegn* (blyant; 1 side)
5. *Tegnsproget* (penn; 4 sider, hvorav den siste er bare på fem linjer)
6. *Begrebskategorier (Ordklasser)* (blyant; 1 side)
7. *De efterlignende gebærder* (blyant; 1 side)
8. *Begrebsklasser* (penn; 4 sider + en setning på baksiden av første ark)
9. *De døves tegnsprog* (penn, men det meste av siste side med blyant; 3 sider)
10. *Kruse: Der Taubstumme* (penn; 2 sider, en på hver side av arket) (bruker å)
11. (Uten overskrift, stikkord om døve) (blyant; 1 side)
12. *Døvt. i alm.* (penn; 1 side)
13. (Uten overskrift, stikkord om døvehistorie) (blyant; 1 side)

De 13 tekstene kan sorteres i to hovedkategorier:

- Tegnspråk (tekst 1–9)
- Døves særtrekk, opplæring og historie (tekst 10–13)

For å kunne gjøre tekstene tilgjengelige for analyse måtte jeg først transkribere dem. Dette var et tidkrevende og vanskelig arbeid, og det er fortsatt detaljer i transkripsjonene som ikke er løst. Både originaltekstene og transkripsjonene vil snart gjøres offentlig tilgjengelig på Internett (Vonen, under arbeid) og vil være nyttige å oppsøke for den som ønsker mer nøyaktig tilgang til hva Svendsen faktisk skrev.

Sitatene er så nøyaktige gjengivelser som mulig av Svendsens tekster, med ett hovedunntak: Forkortelser er endret til fullstendige uttrykk der jeg har vurdert dette til å øke lesbarheten, og åpenbare skrivefeil er rettet. Disse endringene er vist med hakeparenteser. For eksempel finner vi i sitatet fra tekst nr. 1 nedenfor uttrykkene «bestand[dele]», «ansigtbev[ægelse]» og «uforst[aelige]» der originalen har henholdsvis «bestand.», «ansigtbev.» og «uforst.». Enkelte steder har jeg ikke godt nok grunnlag til å avgjøre hva en forkortelse står for, og da har jeg latt den stå som forkortelse i sitatet. Et eksempel på det er «f.g.» i sitatet fra tekst nr. 2 nedenfor. Et eksempel på retting av skrivefeil finnes i sitatet fra tekst nr. 5, der originalens form «hoveformer» er endret til «hove[d]former». I tillegg har jeg latt være å gjengi utstrøkne og på andre måter rettede elementer i Svendsens tekst. Enkelte steder har jeg ikke klart å tyde hva Svendsen har skrevet. Da har jeg markert det som mangler i sitatet, med «[...]» (et eksempel er å finne i et sitat fra tekst nr. 5 nedenfor).

Det er mange måter å gjengi tegnspråk på i skrift. I dette kapitlet har jeg fulgt det systemet for enkel glossing av tegnspråklige eksempler som er angitt i Vonen (2020, s. 10–11). Et hovedprinsipp i slik presentasjon av eksempler er at ett tegn glosses som ett norsk ord skrevet med versaler (majuskler, store bokstaver), vanligvis en omtrentlig oversettelse til norsk av tegnet. For eksempel er VANN en representasjon av et tegn som betyr «vann». Et vanlig alternativ til majuskler i glossing av tegn er kapiteler (VANN). Morfologiske varianter av tegn samt retningsangivelser i tegnrommet representeres med tegnet «+» og en kort angivelse, for eksempel «PEK+mottaker», som angir at tegnet PEK rettes mot samtalepartnern. Når det er Svendsen selv som gjengir det tegnspråklige uttrykket, siterer jeg naturligvis hans formuleringer.

Der det er grunnlag for det, har jeg kort sammenholdt Svendsens analyser og betraktninger med hvordan de tegnspråklige fenomenene han er opptatt av, omtales i vår samtids forskning. Hensikten med dette er både å hjelpe en leser som ønsker å se Svendsens arbeid i lys av dagens perspektiver, og å undersøke i hvilken grad Svendsens tekster kan leses med faglig interesse den dag i dag. I denne sammenholdelsen har jeg primært brukt Halvorsen (2020) og Vonen (2020) som kilder, da de er de to mest helhetlige nyere framstillinger av norsk tegnspråk.

I det følgende skal vi se nærmere på de tekstene som tar for seg tegnspråk. De fire tekstene som tar for seg andre temaer, blir ikke omtalt videre i denne artikkelen.

4. Gjennomgang av tekstene

Nedenfor blir tekstene presentert, og innholdet i dem referert og kommentert, i den rekkefølge de er plassert i arkivpermen fra Oslo Døveforening.

4.1 *Tekst nr. 1 «Tegnsproget»*

Denne teksten åpner med å erklære: «Det vi kalder tegnsprog bestaar af 2 væsentlige bestand[dele] [,] mimik (ansigtbev[ægelse]r) og haand[-] el. kropbevægelse. Uden mimik er mange tegn uforst[aelige].» Her kan vi legge merke til at denne fonetisk baserte todelingen av språket minner om dagens tegnspråkforskningens inndeling i manuelle og ikke-manuelle deler av det tegnspråklige uttrykket. Men mens Svendsen grupperer kroppsbevegelsene sammen med håndbevegelsene, blir kroppsbevegelsene i moderne tegnspråkforskning gruppert sammen med ansiktsbevegelsene i hovedkategorien ikke-manuelle (eller non-manuelle) deler (Vonen 2020, s. 51–54).

Resten av teksten går gjennom de ulike delene av «mimikken»: munn, øye, nese, og deretter kinn. Svendsen legger vekt på sammenhengen mellom de ulike ansiktsmusklene og kroppslige funksjoner, for eksempel reaksjoner på ulike smaker.

4.2 *Tekst nr. 2 «Tegnenes rækkefølge (syntax)»*

Svendsen starter med å polemisere mot dem som mener at tegnspråk ikke har syntaks:

Der siges ofte, at tegnsproget ikke har nogen syntax, ingen bestemt sætningsbygning. Det har sin grund deri, at f.ex verbet ofte helt er borte. – og naar der intet verbum er, er der ingen sætning. Saal[edes] kan den døve sige f.g. mig et æble – æble for mig. – her mangler verbet, men det er blot tilsyneladende idet man overser det mimiske udtryk, som ledsager de øvrige tegn.

Her er Svendsen på linje med sin forgjenger Skavlan (2002 [1875], s. 42), som i sin behandling av syntaksen inkluderer følgende passasje: «Hvert Sprog har sin Syntax. Ogsaa Tegnsproget har sin.» Svendsen fortsetter sin framstilling med å sette fram følgende regler for leddrekkefølge:

- «den almindelige regel er at subjektet staar først.»
- «Er der til subjekt[et] knyttet en adjektivisk bestemmelse kommer denne etter subst[antivet] (mand stor).»
- «Objektet står foran det verbum, som det er afhængigt af.»

Svendsen illustrerer de tre reglene med setningen «Manden sint gutten slaar.» Her står altså subjektet først, adjektivet «sint» står etter substantivet «manden», og objektet «gutten» står foran verbet «slaar».

Vi har ennå i dag ikke solid kunnskap om strukturen i norsk tegnspråk med hensyn til de fenomenene Svendsen omtaler her, altså grunnleggende leddrekkefølge. At subjektet står først i setningen (med unntak nevnt nedenfor), antar vi gjelder som en hovedregel, også i dag. Beskrivende adjektiv vil vi i dag si kan stå foran eller etter substantivet, men vi har fortsatt ingen forskning som kan fortelle oss når vi finner den ene eller den andre av disse to rekkefølgene. Når det gjelder rekkefølgen av verb og objekt, har Erlenkamp (2011) funnet at objektet gjerne forekommer foran verbet i ytringer der det er en lokalisasjonsrelasjon mellom de to, mens det snarere følger etter verbet i ytringer der det ikke er noen slik relasjon. Vonen (2020) problematiserer denne generaliseringen ved å påpeke at et «tungt» (komplekst) verb kan følge etter objektet, også når det ikke foreligger en lokalisasjonsrelasjon mellom objektet og verbet.

Deretter skriver Svendsen at et eventuelt adverbialt uttrykk knyttet til verbet kommer etter verbet, «hvis det da ikke allerede har faaet sit udtryk i selve verbet (slaa hæftig, slaa ofte)» eller uttrykkes ved mimikk samtidig som verbet («han hilste venlig»). I Vonen (2020) omtales disse alternativene som morfologiske prosesser i verbet, henholdsvis reduplikasjon og ikke-manuell modifikasjon. Noen tegnspråkforskere har kalt sistnevnte prosesser «orale adverb», selv om de er uttrykt som ikke-manuelle prosesser som er samtidige med håndbevegelsene i et tegn, og ikke er egne tegn.

Dermed ender Svendsen opp med et setningsskjema som han formulerer slik: «S.A.O.V.A'» [subjekt/substantiv – adjektiv – objekt – verb – adverbial].

Svendsen erklærer deretter: «Denne sætningsbygning finder sted overalt, hvor et naturligt tegnsprog opstaar – og behersker den døves tankegang.» I dag virker dette som en bombastisk påstand, da vi vet at

ulike tegnspråk har ulike leddstillingsregler. I tillegg vil vi i dag være mer forsiktige med å påstå at et grammatisk fenomen «behersker» språkbrukernes tankegang.

Eksemplene Svendsen anfører for å illustrere sitt poeng, inneholder overraskende «frie» oversettelser fra norsk sett i forhold til at de bare skal vise S.A.O.V.A'-mønsteret (vi kan her også se en vilje til moralsk oppbygging i eksemplenes innhold):

Læreren er gaaet ud i haven.	→	Lærer have gaa.
Læreren er forstandig og flittig.	→	Lærer klog, læse, skrive, arbeide.
Regnet gjør landet frugtbart.	→	Regnet falder, planterne vokser.
Jeg maa elske og agte min lærer.	→	Jeg slaa, bedrage, ikke lærer, jeg elske og ære.

Forklaringen på de noe eiendommelige eksemplene, viser det seg, er at han har oversatt dem direkte fra tilsvarende tyskspråklige eksempler hos Wundt (1904, s. 213). Dette er et av de få stedene i notatene hvor Svendsen angir en faglig kilde i parentes: «efter Wundt».

I tillegg skriver Svendsen at objektet kan stå først i setningen, men understreker at dette ikke er «den alm[indelige] regel», men har sin grunn i at gjenstanden «gjorde et overvældende indtryk», eller «fordi et andet begreb optager tankerne – vand drikke jeg». Her kan vi regne med at det er temaledd (topikalisering) han mener. I dette tilfellet er tegnet VANN temaledd og angir hva setningen handler om, mens DRIKKE JEG er det som utsies om vannet. Leddrekkefølgen VANN DRIKKE JEG er helt i tråd med det man vil forvente også i moderne norsk tegnspråk når VANN er temaledd. Merk for øvrig at Svendsens regler ikke gjør rede for hvorfor subjektet, som i dette tilfellet er et pronomen, står til slutt i setningen. (Om etterhengt subjektspronomen i norsk tegnspråk, se del 4.6 nedenfor om tekst nr. 9.)

Svendsen oppsummerer «[d]e grundlinjer, som kan optrækkes for tegnsprogets ordstilling», slik: «tegn sproget beretter begivenheder nøiagtig i den rækkefølge, i hvilken de opleves. Det beskriver gjenstande nøiagtig i den orden, i hvilken de paatrænger sig opmærksomheden.» Når det ikke foreligger noen tidsrekkefølge i betydningen, som for eksempel i den innbyrdes plasseringen av substantiv og adjektiv, og mellom verb og objekt, blir regelen «at den forestilling gaar først, som kan tænkes alene uden den anden og at den følger efter, som i angjældende tankeforbindelse trænger den første». Dette illustrerer Svendsen med følgende eksempel: «Et stort hus. Hvad er det faste, subst[antivet] – størrelsen variabelt. huset kan tænkes i forb[indelse] med andre bestemmelser. Bygmesteren bygger huset – huset er det faste, uden hvilket bygge ikke forstaaes.» En skeptisk nåtidig leser vil her kunne innvende at det skulle være godt mulig å tenke seg en byggeprosess uten å vite hva resultatet av prosessen skal være.

4.3 Tekst nr. 3 «Tegnsproget»

Dette er en kort tekst på bare én side. Øverst til høyre på siden har Svendsen skrevet, på tre linjer: «nydannelser / forvandlinger / forældet tegnsprog». Notatet handler om endringer i språket og begynner slik:

Tegnsproget er ikke noget afsluttet sprog. Det opstaar paanyt hvergang der er en døv, som kommer i forb[indelse] med en anden døv, eller hverg[ang] de hørende prøver at sætte sig i forb[indelse] med en døv. – Og tiltrods for at tegnsproget saaledes dannes paanyt paa forskjellige steder er tegnene som benyttes af disse forskj[ellige] saa lige, at de forskj[ellige] personer med lethed kan gjøre seg forstaaet af hverandre.

Svendsens betraktninger her gjenspeiler det generelle paradoks at tegnspråk – i likhet med talespråk – både varierer og gjør kommunikasjon mulig. Individuell variasjon kan være noe mer påfallende i et tegnspråk enn i et talespråk, og dette vil vi i dag se i lys av forskjellene mellom de to språktypene med hensyn til overføring mellom generasjonene: De fleste tegnspråklige barn må ut av familien for å møte og sosialiseres med andre tegnspråklige. Svendsen går imidlertid lenger i sine refleksjoner på dette punktet og fortsetter ved å sette fram følgende påstand, som i våre dager vil være mer kontroversiell:

Denne forstaaelse indskrænker sig dog væsentlig til samtale om konkrete ting – saadanne som der kan peges paa, og saadanne, hvis form eller bevægelse let kan efterlignes, eller følelser, som kan afbildes ved ansigtsudtrykket, f.ex. mand, hus, blomst, gaa, staa, ligge, stille, pen o.s.v. Derimod er der en hel del betegnelser, som er forskjellige, saadanne som omfatter personer – navn – og saadanne tegn, som kun betegner en enkelt egenskab ved en gjenstand.

Svendsen antyder altså at tegnspråkbrukere ikke nødvendigvis forstår hverandre på annet enn et konkret nivå. Dette vil vi i dag bestride, i alle fall når det gjelder veletablerte tegnspråksamfunn som det norske, der det naturligvis til stadighet foregår både akademiske og andre samtaler om et bredt spekter av abstrakte temaer.

Bestrides bør nok også følgende oppsummerende setning fra Svendsens side, i alle fall om han her har et internasjonalt perspektiv og ikke kun ser på variasjon innenfor det vi i dag kaller norsk tegnspråk: «De forskjellige tegnsprog kan betragtes som dialekter.»

4.4 *Tekst nr. 4 «Symbolske tegn», 5 «Tegnsproget» og 7 «De efterlignende gebærder»*

Disse tekstene utgjør en faglig helhet, der Svendsen presenterer hovedkategorier i tegnforrådet i norsk tegnspråk.

Tekst nr. 5 begynner slik: «Man deler tegnene i to store hove[d]former [,] de henvisende og de efterlignende.» Svendsens betraktninger om hva som kjennetegner de to hovedtypene tegn, er interessante, også for en nåtidig leser. Om de henvisende tegnene sier han at de kommer fra barnets gripebevegelse etter det det ikke kan nå: «*efter forgjæves forsøg paa at gribe – forstaar omgivelserne, hvad det rækker sig efter. – Og barnet lærer at pege – snart paa det, som vækker nysgjerrigheden – snart for at henlede omg[ivelsernes] opmærksomhed paa gjenstanden.*» De etterlignende tegnene derimot «*opstaar paa et senere stadium, og det sker ved mimik som formidlende led – ansigtsudtryk fremkalder ansigtsudtryk hos barnet – sorg, glede.*» Videre mener han at de henvisende tegnene, «*som altsaa opstaar som et stemningsudtryk*», beholder sin betydning uforandret «*naar de gaar over til et tegnsprog*», mens dette ikke er tilfelle med de etterlignende: «*De beholder ikke altid den betydning, som de havde ved sin oprindelige fremkomst som direkte følelsesudtryk.*» Av denne grunn, sier han, deler man de etterlignende tegnene inn i «*de afmalende = efterlignende, kopierende*» og de «*mitbezeichnende*» [medbetegnende], der de siste «*omskabes i den talendes fantasi og det, som gjør indtryk paa denne, bliver det, som gir sig udtryk gjennem tegn*».

Til tross for at Svendsen altså starter notatet med å dele tegnene inn i to hovedgrupper, innfører han litt senere i notatet en tredje gruppe, de «*symbolske*»: «*de symbolske er enten henvisende el. efterlignende tegn, som gives en ny betydning – enten f.ex. forandre rum til tid – eller konkret tegn blir udtryk for et abstrakt begreb*».

Videre utover i notatet går Svendsen nærmere inn på de henvisende tegnene. Han sier blant annet:

I sin oprindelige betydning betegner altsaa de henvisende tegn en gjenstand, som er tilstede. – Men da alle de gjenstande, som omgiver os – til andre tider eller [...] kan være ude af syne, saa tvinges den døde efterhaanden til for alle gjenst[ande] at lave efterlignende tegn. Paa denne maade bliver de henvisende tegn fortrængt fra sin oprindelige stilling. Det er kun to omraader hvor de henv[isende] tegn blir beholdt – til at betegne personer – jeg, du – og til at betegne rum.

Han gir så eksempler på disse to «*områdene*». Eksempler på henvisende tegn som betegner personer, er «*jeg*», «*du*» og «*han*». Eksempler på at henvisende tegn betegner rom, er «*over, under, foran, bag, høire, venstre*», og dessuten blant annet legemsdeler eller dissers egenskaper eller funksjoner, og tegn som betegner et sted, eventuelt også overført til å brukes om tidsrelasjoner. Disse tegnene er, sier han, «*naturlige udtryk, men de faar dog delvis en overført betydning, idet det henvisende gaar over i det efterlignende. – Stor, liden.*» Han går også inn på at henvisende tegn for legemsdeler kan få overførte betydninger når henvisningen ikke lenger har noe med «*den talende*» å gjøre, for eksempel et sansebegrep. Andre eksempler på overført betydning i henvisende tegn, sier han, er når henvisning til leppen betegner fargen rød, «*eller naar cistersiensermunken naar han skal betegne vin peger paa næsen – for at gjenkalde i erindring det, som gjør næsen rød*».

I tekst nr. 5 går ikke Svendsen tilsvarende inn på de etterlignende eller de symbolske tegnene, men det gjør han i henholdsvis tekst nr. 7 og tekst nr. 4. Det passer derfor å se litt på disse nå. Begge disse tekstene er korte (én side hver). Sammenlignet med tekst nr. 5 har de mer preg av å være kladd – de er skrevet med blyant og ikke penn, håndskriften er utydeligere, og det er flere overstrykninger og andre endringer i teksten. Det er nærliggende å tenke seg at Svendsen hadde en plan om å innarbeide disse tekstene i den større og mer generelle tekst nr. 5.

Tekst nr. 7 om etterlignende tegn (eller «de etterlignende gebærder», som er termen han bruker i denne teksten) begynner med å konstatere følgende: «Disse frembringes saaledes, 1) at der tegnes et billede af gjenstanden eller bev[ægelsen] i luften – eller saa 2) at der fremstilles en [...] form af gjenstanden med hænderne.» Han bruker henholdsvis «den tegnende og den plastiske form (tegn)» som betegnelser for disse to kategoriene av etterlignende tegn. Han sier at den tegnende framstillingsmåten «benyttes i stor udstrækning af de døde», mens den plastiske benyttes «i de tegnsprog, som har en længre tradition», som han også omtaler som «ældre tegnsprog». Det er (igjen) uklart her hva han legger i «tegnsprog» – om det er den enkelte tegnspråkbrukers versjon av et tegnspråk eller noe annet. Han skriver også at man kan bruke et «hjælpetegn» for å vise hva et tegn skal bety, og gir blant annet følgende eksempel: «have = kreds + blomst = lugte (pegef[inger] og tommelf[inger] op til næsen)».

Helt til slutt i denne teksten innfører han termen «kjendemærketegn» og sier at der en gjenstand kan framstilles på en kortere måte, skjer dette, altså at man tar ett enkelt kjennemerke i stedet for å avbilde hele gjenstanden. Blant eksemplene her nevner han at et barn betegnes som det «som bæres paa armen».

Tekst nr. 4 er svært kort og definerer symbolske tegn som «saadanne tegn, som først vækker en saadan forestilling, som kan optages med de fire sandser, for at forbinde dermed et tankeforhold, som er forskjellig fra den sandselige, men som forbindes med den via tankeforbindelser». Som eksempel anfører han blant annet at anstrengelse uttrykkes ved å tørke svetten av pannen, og at fred og det å smi vennskap uttrykkes ved å holde hendene i hverandre. I moderne lesning ville vi kanskje brukt termen «metaforisk» for Svendsens symbolske tegn.

Oppsummeringsvis kan vi si at tekst nr. 5, supplert med tekst nr. 4 og 7, inneholder interessante perspektiver på tegnspråk, selv om en nåtidig leser vil være skeptisk til den lave graden av konvensjonalisering av språket som Svendsen ser ut til å legge til grunn. Hovedinndelingen i «henvisende» og «etterlignende» tegn kan vi kjenne igjen ikke minst i våre dagers semiotisk baserte språkforskning som tar utgangspunkt i Peirces (1955) tredeling av semiotiske ressurser (Peirces *signs*) i «peking» (Peirces *indices*, jf. Svendsens «henvisende») og «avbildning» (Peirces *icons*, jf. Svendsens «etterlignende») i tillegg til «beskrivelse» (Peirces *symbols*) (se for eksempel Bø mfl. 2018; Halvorsen 2020, s. 23–25 og 97–127; Vonen 2020, s. 39–46).

Referansen til Wundt (1900) viser at ikke alt i notatet er suget av Svendsens eget bryst, og når vi konsulterer Wundts bok, ser vi at det nok også er her Svendsen har funnet inndelingen av tegnene i henvisende, etterlignende, medbetegnende og symbolske. Merk for eksempel at Svendsen endog bruker den tyske termen «mitbezeichnend» for de medbetegnende tegnene, og også at han enkelte steder bruker termen «gebærder» i stedet for «tegn» (det tyske ordet for «tegn» i tegnspråklig sammenheng er *Gebärde*). For å kunne skjelle mellom det som Svendsen har hentet fra Wundt og andre forfattere, og det han har hentet fra sitt eget kjennskap til norsk tegnspråk, trengs en nærmere analyse av likheter og forskjeller mellom Svendsens og andres arbeider enn det vi kan overkomme i denne teksten.

4.5 Tekst nr. 6 «Begrebskategorier (Ordklasser)» og 8 «Begrebsklasser»

Tekstene nr. 6 og 8 drøfter hvordan det forholder seg med tradisjonelle ordklasser i tegnspråket. Det er tekst nr. 8 som er den mest omfattende, og vi skal derfor konsentrere oss mest om den. Det er interessant at Svendsen først har gitt den overskriften «Ordklasser», men deretter skrevet inn «Begrebs» ovenfor første del av ordet.

Som i flere av de andre tekstene begynner Svendsen tekst nr. 8 med en generell konstatering: «Tegnsproget savner særskilte kjendetegn for ordklasserne.» Nærmere bestemt, skriver han, er det noen av «lydsprogets» ordklasser som ikke eksisterer i det hele tatt i «det naturlige tegnsprog», nemlig «præpositioner, bindeord og abstrakte adverbier». Substantiver, adjektiver og verb eksisterer, men de kan ikke identifiseres med en ordklasse når de brukes alene. Igjen nevner han at ting kan bli tydeligere ved bruk av hjelpetegn, og dessuten kan ulike betydninger komme fram av «den maade, hvorpaa tegnet udføres». Han nevner som et eksempel at berøring av tennene med pekefingeren kan ha fire forskjellige betydninger, avhengig av detaljer i utførelsen: «1) tanden selv 2) hvid 3) haard 4) sten. 1) der peges blot paa tanden 2) man viser alle tænder + et lyst blik 3) man slaar gjentagne gange paa tanden 4) peger paa t[anden] og gjør bevægelse for at kaste».

Videre skriver Svendsen at det kan være vanskelig å bestemme hva et tegn betyr, da både en «virksomhed», «det som virks[omheden] frembringer, gjenstanden» og «det som foretages med gjenstanden» kan ha samme uttrykk. Blant eksemplene nevner han tegnet som kan bety både «at strø» og «det som udstrøes (i alm[indelighed] salt)». Som eksempel på hjelpetegn-fenomenet: «male kaffe + drikke = kaffe, male kaffe, drikke kaffe, brun».

Han konkluderer denne delen av framstillingen med å si at det er flere grunner til at disse uttrykkene kan ha flere betydninger: For det første kan det samme tegn i forbindelsen «bære en forskj[ellig] logisk betydning, idet det snart kan være hovedbegreb, snart blot et hjelpebegreb». For det andre kan ethvert tegn som angir en handling, «være stedfortræder for et begreb, som staar i en eller anden forbindelse med handlingen». Og for det tredje kan det ha en annen betydning «ved association». Disse resonnementene er ikke helt enkle å følge, kanskje primært fordi han ikke gir noen tydelig definisjon av «hjelpetegn».

Om tidsforhold i tegnspråk skriver Svendsen: «Saaledes kan det i alm[indelighed] ikke afgjøres, om der fortælles noget, som er skeet, som sker, eller som skal ske». Til gjengjeld, skriver han, er det andre ting som kommer fram i måten et forløp rapporteres på, noe som henger sammen med «den eiendommelighed ved tegnsproget, at det når det skal berette om en handling ikke nøier sig med at fortælle, at det er skeet – men hvorledes det er skeet – verbal og adverbial blir et tegn (gaa langsomt[])». I dag vil mange tegnspråkforskere si det så enkelt som at verb i norsk tegnspråk ikke bøyes i tid (se Halvorsen 2020, s. 63–69, og Vonen 2020, s. 81–82 og s. 99).

Til slutt i denne teksten skriver Svendsen om hvordan man uttrykker det som i talespråket uttrykkes gjennom preposisjoner og konjunksjoner. For å uttrykke dette, sier han, «maa man benytte sig dels af direkte anskuelse, dels af omskrivninger». Når det gjelder romlige forhold, bruker man direkte henvisning, for eksempel: «der sidder en kat paa berget (hvis det kan sees, bare ved at pege paa det[]). Hvis intet af det kan sees[,] tegn for berg, antydning af retningen, kat.» Når preposisjonen står for andre forhold enn de romlige, kan man enten «overlade det til sammenhængen at anskueliggjøre forholdet (jeg tror paa Gud[]）」, eller «omskrive det, slig at det kan anskueliggjøres, f.eks. Han blev hængt paa grund av tyveri = Person, tyv, hængt. Han døde, fordi han var henfalden til drik = drikke, drikke, død».

Eksempelsetningene her framstår som gjenkjennelige i moderne norsk tegnspråk, selv om tegnspråkbukere i dag også har preposisjoner og subjunksjoner til sin disposisjon (f.eks. årsaksmarkøren som ofte glosses som SKYLD og vanligvis kan oversettes med «fordi» eller «på grunn av»).

Tekst nr. 6 er kort (bare én side), skrevet med blyant, og har knapt noe faglig innhold som ikke også inngår i tekst nr. 8. Vi kan dermed gå ut fra at tekst nr. 6 er en kladd brukt i arbeidet med tekst nr. 8.

4.6 *Tekst nr. 9 «De døves tegnsprog»*

Tekst nr. 9 er den mest omfattende, mest fullstendige og mest generelle teksten i samlingen. Den er en allmenn introduksjon til hva tegnspråk er, med vekt på hva som er særegent for tegnspråk sammenlignet med talespråk (eller «lydsproget», som Svendsen kaller det). Som tilfellet er med flere av de andre tekstene, er åpningen i teksten en spissformulering. I dette tilfellet får Svendsen fram både hvorfor en lærer for døve barn bør kjenne til tegnspråk (selv når språket ikke er velkomment i klasserommet), og at han forstår forskjellen mellom tegnspråk slik døve bruker det seg imellom, og de mer oppkonstruerte tegnsystemene som i varierende grad har vært laget for bruk i skoler i ulike land opp gjennom historien:

Det tegnsprog, som en døvelærer kommer i forbindelse med paa skolen, og som enhver lærer bør have kjendskab til, om han skal kunne holde øie med, hvad der foregaar blandt eleverne, er det saakaldte naturlige tegnsprog i modsætning til det af lærerpersonalet i tidligere tider opkonstruerte. Dette tegnsprog kaldes det naturlige fordi de døve danner det selv, i det de først søger at give udtryk for de stemninger, som viser sig inden i dem og saa senere udvikles videre, naar de prøver at afbilde gjenstande og bevægelser, som føres udenfor dem. Dette naturlige tegnsprog er ikke absolut særegent for de døve, men dets væsentlige bestan[d]dele findes igjen i de hørendes gestikulation, og særlig hos de folkeslag, som er af et livligt temp[era]ment eller som staar paa et forholdsvis lavt udviklingstrin. [Understrekning med blyant i originalen.]

Vi ser at Svendsen trekker fram parallellene mellom tegnspråk og de gestene som ledsager talespråk. Mye av innholdet i dette avsnittet er i tråd med utbredte oppfatninger blant språkforskere i dag, men han ser ut til å se bort fra, eller i alle fall nedtone, at norsk tegnspråk faktisk overføres fra generasjon til generasjon:

Barn som vokser opp med tegnspråklige foreldre, kan få overført språket på en måte som er mer eller mindre parallell med generasjonsoverføring av minoritets-talespråk, mens andre barn kan få en lignende overføring i den grad de får vokse opp i et miljø av tegnspråkbrukere, for eksempel i tegnspråklige barnehager og skoler. Dessuten ville vi i en tekst av i dag naturligvis unngått den foreldede og grunnløse hierarkiseringen av folkeslag som vi ser i den siste setningen.

Videre spekulerer Svendsen over hvordan det døve barnet utvikler sitt tegnspråk ved å kombinere sine naturlige reaksjonsuttrykk med observasjon av hvordan omgivelsene forholder seg til uttrykkene og produserer sine uttrykk.

Deretter går han inn på den delen av tegnforrådet som «er afbildning af bestemte bevægelser», og konstaterer at noen av disse tegnene alternativt kan betegne bevegelsen eller den som beveger seg: «Saaledes blir skomagerens bevægelse naar han trækker i traaden med bægge hænder betegnelse baade for, at skomageren syr og for ordet skomager.» Han går så i detalj, og «i overensstemmelse med de ældre døvst[umme]lærere» (men uten å spesifisere kilden) lister han opp en interessant liste med ti «grundlag» for dannelsen av tegn, oppsummert her:

1. Tingens bevægelse blir betegnelsen: fly → FUGL, SOMMERFUGL
2. Bruken av tingen: SKJE, SPEIL, SMØR, HEST
3. Tegnet avbilder en eiendommelig bevægelse: SKREDDER, POSTBUD, DOKTOR
4. Tegnet avbilder noe man gjør med gjenstanden: LYS (blåses ut), UR (løftes opp til øret), SAU (klippes)
5. Tegnet framstiller virkningen som gjenstanden utøver på mennesket: PEPPER, EDDIK
6. Personer får navn etter karakteristisk trekk: KRISTUS («naglegerberne i hændene»)
7. Tegnet angir hvordan tingen tilberedes: KAFFE, GRØT, STRØMPE
8. Tegnet avbilder gjenstandens form: TRE, SOL, MÅNE, BORD
9. Fargen som bi-tegn: SNØ (hvit)
10. Peke på stedet gjenstanden skal anvendes: KRONE («den del af hovedet, hvor den staar»), ØRERING («den nederste del af øret»).

Oppsummerende konstaterer han «at tegnene ikke gjengiver et helhedsbillede af gjenstandene, men at de ofte kun afbilder en enkelt egenskab eller bevægelse». Av den grunn trenger døve fra forskjellige steder som møtes, noe tid til å komme overens om hvilke tegn som skal brukes, mener han. Selv om vi ikke har detaljert kunnskap om hvordan norsk tegnspråk var på Svendsens tid, vil vi nok forvente at det var noe mer konvensjonalisert enn Svendsens framstilling antyder, ikke minst fordi mange av Svendsens eksempler (og også eksemplene i Skavlan 2002 [1875]) er gjenkjennelige som tegn som brukes den dag i dag.

Deretter understreker Svendsen forskjellene mellom tegnspråk og talespråk: «Man maa, naar man skal tilegne sig tegnsproget være opmærksom paa, at det intet har med vort sprog at gjøre og at derfor ikke et enkelt tegn dækker et i sproget forekommende ord, saaledes har ordet gaa en forskj[ellig] betegnelse efter den gjenstand, som gaar – Manden gaar, hesten gaar, skibet gaar, uhret gaar o.s.v.».

Svendsen går deretter videre og konstaterer at det er sparsomt med uttrykk for verbets tider i det naturlige tegnspråk (se omtalen av tid i norsk tegnspråk i del 4.5 ovenfor). Eksemplene han kommer med for å illustrere dette, er verdifulle også fordi de illustrerer syntaktiske mønstre som vi gjenkjenner i norsk tegnspråk av i dag:

Vil man udtrykke sætningen: Du skal ligge imorgen. Gjør man tegnet for ligge (haanden opp til kindet og hovedet bøies til side[]); derefter tegn for imorgen (den først kommende dag) og derefter peges der paa personen. Vil man spørge om, man skal ligge den følgende dag, gjør man tegnet for ligge og saa for imorgen og sætter op et spørgende ansigt. Læg dig udtrykkes ved tegn for ligge og du idet man sætter op en befalende mine. Fortid udtrykkes ved at gjøre tegn for begrebet og dertil knytte tegn for færdig. Jeg har læst bliver lig: læse ferdig. Jeg har læst for lenge siden – læse før, før.

Eksempelsetningene her kan transkriberes omtrent slik, med Svendsens oversettelser/forklaring i høyre kolonne:

- | | | | |
|-----|----------------|-----------------|--|
| (1) | LIGGE I-MORGEN | PEK+mottaker | «Du skal ligge imorgen.» |
| | <u>spm</u> | | |
| (2) | LIGGE | I-MORGEN | «spørge om, man skal ligge den følgende dag» |
| | <u>bef</u> | | |
| (3) | LIGGE | PEK+mottaker | «Læg dig» |
| (4) | LESE | FERDIG | «Jeg har læst» |
| (5) | LESE | FØR+gjentakelse | «Jeg har læst for længe siden» |

Her er «spm» («spørsmål») og «bef» («befaling») enkle markeringer av ikke-manuelle uttrykk for henholdsvis ja/nei-spørresetning og imperativsetning, og understrekningene markerer utstrekningen av den ikke-manuelle markeringen. I både setning (2) og setning (3) er altså markeringen fastholdt gjennom hele setningen. Ellers er det enkle transkripsjonssystemet i Vonen (2020, s. 10–11) brukt.

Flere syntaktiske fenomener i disse eksemplene kan gjenkjennes i moderne norsk tegnspråk. Et eksempel er det etterhengte subjektspronomenet i setning (1) og (3), et fenomen som ikke finnes i alle tegnspråk, og som er omtalt i Vonen 2020, s. 111), og også berørt i Halvorsen (2020, s. 72). Et annet eksempel er utelatelsen av et kontekstuel gitt subjekt (se Vonen 2020, s. 111–112) i setning (2) (underforstått PEK+mottaker) og i setning (4) og (5) (underforstått JEG).

Deretter følger et avsnitt om pronomener, der det også er anført noen setningseksempler som kan gjenkjennes som syntaktisk idiomatiske i dagens norske tegnspråk. Her nøyer jeg meg med å transkribere dem og ikke sitere Svendsens framstilling, bortsett fra oversettelsene hans til norsk:

- | | | | | |
|------|----------------|--------------|----|---|
| (6) | JEG | PEK+mottaker | GÅ | «Skal vi gaa» |
| (7) | FERDIG, | | GÅ | «Timen er forbi, dere kan gaa ud» |
| (8) | VI-TO+mottaker | HJELPE | | «Vi skal hjelpe hverandre» |
| (9) | PEK-mottaker | GÅ | | « <u>Du</u> skal gaa» [understrekning i originalen] |
| (10) | GÅ | PEK-mottaker | | «Du kan gaa» |

Kontrasten i leddstilling mellom setningene (9) og (10) her finner vi også i moderne norsk tegnspråk, da etterhengt subjektspronomen bare brukes i ikke-kontrastiv funksjon (Vonen 2020, s. 111). I setning (7) virker den norske oversettelsen vel omstendelig – mer representativt ville det kanskje være å oversette setningen med «Vi er ferdige, dere kan gå.», eller – i muntlig kommunikasjon – kanskje rett og slett «Ferdig. Gå.».

Beskrivelsene av kombinasjonen av første og andre persons pronomener i setningene (6) og (8) er derimot ikke umiddelbart gjenkjennelige som moderne norsk tegnspråks første person dualis-pronomen (se Vonen 2020, s. 72). Svendsen formulerer seg dessuten ulikt i beskrivelsen av dem: Om subjektet i setning (6) skriver han bare «jeg du». Om subjektet i setning (8) skriver han: «tommel og pegefinger løftes, saa peges først paa sig selv, saa paa den anden». Det er interessant at Svendsen her ser ut til å beskrive en «L-håndform» med utstrakt tommelfinger og pekefinger, mens det vanlige tegnet VI-TO+mottaker «du og jeg» i norsk tegnspråk i dag har en «V-håndform» med utstrakt pekefinger og langfinger. (Grunnen til at tegnet som tilsvarende norsk «du» er glosset som PEK+mottaker, mens tegnet som tilsvarende norsk «jeg», er glosset som JEG, er at pronomensystemet i norsk tegnspråk ser ut til å ha et skille mellom første og ikke-første person, men i utgangspunktet ikke mellom andre og tredje person. JEG er dermed glossen for første person entalls pronomen, mens PEK er glossen for ikke-første person entalls pronomen. Disse forholdene kommer ikke Svendsen inn på.)

Avslutningen av teksten er igjen en tankevekkende refleksjon fra Svendsens side og viser hans forståelse av at tegnspråklig kommunikasjon omfatter mer enn selve tegnene:

Det kan i det hele ikke nok fremhæves, at man, hvis man vil forstaa tegnsprogets væsen, ikke maa gaa ud fra vort sprog, man maa meget heller gaa til det paa samme maade, som man gaar til billederne i en kinematograf, thi tegnsproget er levende billeder af personer og situationer. Tegnet blir intet, hvis det ikke udføres af en person, som gaar op i det tegnet skal fremstille. Den hele person maa spille med – ansigtudtryk, kroppens bevægelser – ellers vil det ikke gribe den døve, og lidet have at sige ham.

Mange språkforskere fra vår tid vil her kunne bemerke at mange av oss i mellomtiden har innsett at ikke bare tegnspråklig kommunikasjon kan forstås bedre om vi inntar en mer helhetlig tilnærming til tegn, ansiktsuttrykk og kroppsbevegelser, men at det samme også kan gjelde for talespråklig kommunikasjon, hvis vi bare erstatter «tegn» med «ord» (se f.eks. Bø, Ferrara og Halvorsen 2018).

5. Konklusjon: Hva kan vi lære av Svendsens notater?

Innledningsvis argumenterte jeg for at en undersøkelse av Svendsens notater vil være viktig av minst to grunner: For det første finnes det nesten ingen andre eldre norske tekster som kan fortelle oss hvordan tegnspråk ble forstått før det ble politisk anerkjent slik det har blitt i dag. For det andre er det av særskilt interesse å undersøke Svendsens notater fordi han var en så sentral person i en viktig periode i norske døves historie, og fordi hans forhold til tegnspråk ut fra hans arbeid kan synes å ha vært ambivalent: Som lærer foretrakk han Rosings skole framfor dövstummeinstituttet fordi han hadde mer tro på fru Rosings renere talemetode, men som prest sto han for en linje der tegnspråk ble ønsket velkommen.

Når det gjelder det første punktet, kan vi konstatere at Svendsen hadde en god og «moderne» forståelse av mange fenomener i norsk tegnspråk. Deler av framstillingen kan minne om Skavlan (2002 [1875]), men det er ikke snakk om noen direkte kopiering av poenger fra Skavlan. Flere av eksemplene virker dessuten genuine og styrker et innarbeidet syn i tegnspråkmiljøet i Norge som går ut på at det er en sammenhengende norsk tegnspråkstradisjon fra språkets begynnelse tidlig på 1800-tallet og fram til i dag. Riktignok er deler av Svendsens framstilling muligens preget av en undervurdering av norsk tegnspråk som tradert språkssystem. Uansett er det sannsynligvis riktig å si at den forståelsen som Svendsen delte med sine studenter – enten de var lærerstudenter eller ferdige lærere – var preget av oppdatert kunnskap om tegnspråk for sin tid.

Hva så med det andre punktet? Hva forteller notatene oss om Svendsens holdning til tegnspråk? Det er her fristende med en overflatisk sammenligning med Skavlan (2002 [1875]). Skavlan kombinerte sine skarpe analyser av språklige forhold i norsk tegnspråk på en paradoksal måte med en fordomsfull teoretisk overbygning der han framholdt at talespråket var tegnspråket overlegent, og at tegnspråk var et fattig språk. Hos Svendsen ser vi ikke noen like tydelig slik overbygning. Riktignok påstår han blant annet at døve fra ulike steder ikke har forutsetninger for å samtale om annet enn konkrete forhold, men selv dette er skrevet i en ramme av respekt overfor språkbrukerne og deres kommunikasjonssystem.

Av hensyn til begge de anførte punktene er det viktig å følge opp denne innledende undersøkelsen med en grundigere sammenligning av Svendsens framstilling med framstillinger som Svendsen kan ha vært påvirket av, ikke minst Wundt (1900). En slik nærmere undersøkelse kan hjelpe oss å sortere mellom det Svendsen formidlet fra sin tids nyere forskning, på den ene siden, og det han bygget på sin egen personlige erfaring med og tenkning om tegnspråk, på den andre. Ved å identifisere tydeligere hva som var Svendsens egne faglige bidrag, kan vi komme nærmere både en forståelse av kunnskapsutviklingen om norsk tegnspråk i fagmiljøene før gjennombruddet for anerkjennelsen av norsk tegnspråk på 1980- og 1990-tallet, og en forståelse av mannen som forbindes med både oralistisk undervisning og tegnspråkvennlig institusjonsutvikling.

De foreløpige funnene som jeg har lagt fram i denne artikkelen, tyder på at Conrad Svendsen var faglig oppdatert på tegnspråkfeltet. Hans oralistiske lærerperiode fant sted tidlig i livet, og vi kan tillate oss å spekulere over om han i disse årene var begeistret over den faglige framgangen som ivrige oralistiske lærere håpet å se hos sine elever hvis de ble «skånet» for tegnspråk i undervisningen, men at han senere i livet i høyere grad innså hvor viktig det tegnspråklige fellesskapet er for døve mennesker.

Litteraturliste

- Bø, Vibeke, Lindsay Ferrara og Rolf Piene Halvorsen. 2018. Språkøkologi. I *Tolking – språkarbeid og profesjonsutøvelse*, redigert av Hilde Haualand, Anna-Lena Nilsson og Eli Raanes, s. 61–75. Gyldendal Akademisk, Oslo.
- Erlenkamp, Sonja. 2011. Grunntegnstilling i norsk tegnspråk. *Norsk Lingvistisk Tidsskrift* 29:1, 87–116. Tilgjengelig på <http://ojs.novus.no/index.php/NLT/article/view/185>.
- Halvorsen, Rolf Piene. 2020. *Få øye på tegn. Innføring i norsk tegnspråk*. Fagbokforlaget, Bergen.
- Lid, Inger Marie. 2018. Opplæring og omsorg. I *Diakoni og velferdsstat. Utvikling av en diakonal praksis i samspill med myndigheter, sivilsamfunn og borgere*, redigert av Inger Marie Lid, s. 15–36. Gyldendal, Oslo.
- Peirce, Charles Sanders. 1955. Logic as semiotic. The theory of signs. I *The philosophical writings of Peirce*, redigert av Justus Buchler, s. 98–119. Dover Publications, New York. (Relevante deler skrevet ca. 1903.)
- Sander, Thorbjørn Johan. 1994. *De døves kirke hundre år. 1894–1994*. Døves menighet i Oslo, Oslo.
- Sander, Thorbjørn Johan. 2021. Conrad Svendsen i *Norsk biografisk leksikon* på snl.no. Hentet 21. desember 2021 fra https://nbl.snl.no/Conrad_Svendsen.
- [Schröder, Odd-Inge] OIS. 1993. Verdens første døveprest i full stilling: Conrad Svendsen, født 1862, død 1943. *Nye Journal for Døve* 3.1, 1–2. Tilgjengelig på <http://www.ndhs.no/wp-content/uploads/ndhs/NJD1993-1.pdf>.
- Signo (u.å.). *Signo*. Hentet 29. mars 2022 fra <https://www.signo.no/>.
- Skavlan, Sigvald. 2002. *Thronhjems Døvstumme-Institut. Program, udgivet i Anledning af Institutets 50-aarige Bestaaen*. (Statped skriftserie nr. 1.) Trondheim: Møller kompetansesenter. Tilgjengelig på http://www.acm5.com/kompendier/Thronhjems_doevstumme_institutt.pdf. (1. utgivelse 1875: Lie & Sundts Bogtrykkeri, Thronhjem.)
- Vogt-Svendsen, Marit. 1990. *Interrogative strukturer i norsk tegnspråk: en analyse av nonmanuelle komponenter i 86 spørsmål*. Doktoravhandling. Trondheim: Universitetet i Trondheim.
- Vonen, Arnfinn Muruvik. 2020. *Norsk tegnspråk – en grunnbok*. Cappelen Damm Akademisk, Oslo.
- Vonen, Arnfinn Muruvik. Under arbeid. *Conrad Svendsen: forelesningsnotater*.
- Vonen, Arnfinn Muruvik og Odd-Inge Schröder. 2018. Signo og tegnspråk i lys av norsk tegnspråkpolitisk historie. I *Diakoni og velferdsstat. Utvikling av en diakonal praksis i samspill med myndigheter, sivilsamfunn og borgere*, redigert av Inger Marie Lid, s. 144–164. Gyldendal, Oslo.
- Wundt, Wilhelm. 1904. *Völkerpsychologie. Eine Untersuchung der Entwicklungsgeschichte von Sprache, Mythos und Sitte. Erster Band. Die Sprache. Zweite, umgearbeitete Auflage. Erster Teil*. Verlag von Wilhelm Engelmann, Leipzig.